

Анотація

Краснов Е. В. Основные трудовые права в зарубежном законодательстве. Статья.

В статье исследуются трудовые права, закрепленные в законодательстве зарубежных стран в сравнении с нормами действующего национального законодательства.

Ключевые слова: трудовые права, право на забастовку, право на отдых, право на объединение.

Summary

Krasnov E. V. Basic labour rights in foreign legislation. Article.

The article deals with the labour rights that fixen in the legislation of foreign countries in comparing with the national legislation.

Keywords: labour rights, the right to strike, the right to rest, the right to association.

УДК 349.3

О. В. Москаленко

**ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ
СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ**

Безробіття є однією з найбільш гострих соціально-економічних проблем в Україні. Його наслідки відбиваються на всьому суспільстві і складають реальну загрозу для благополуччя держави.

Основа безробіття була закладена ще при переході від збанкрутілої командно-адміністративної системи до ринкової економіки, що супроводжувалось падінням виробництва, яке в своїй основі було неконкурентним і неефективним. Відсутність практичного досвіду, теоретичного осмислення шляхів переходу економіки до ринкової, у багатьох випадках неадекватні рекомендації міжнародних фінансових інституцій та зарубіжних експертів, що не враховували специфіку нашої держави, кадровий голод на старті реформ призвели до численних помилок та прорахунків у здійсненні управлінських рішень. Модель трансформації, що базувалася на рекомендованих ззовні спрощених принципах ринкової трансформації, виявилась глибоко деструктивною.

Реформи здійснювались ціною соціальних втрат, у багатьох випадках були зруйновані і ті соціальні цінності, які свого часу були запозичені західними країнами. Розбалансування економічних, соціальних та політичних чинників призвело до того, що виник цілий ряд працездатних людей, які готові працювати, але не можуть заробити достатню кількість коштів для утримання сім'ї. Таким чином, причини українського безробіття, а як наслідок і бідності полягають насамперед у повільній адаптації національної економіки до ринкових умов, неконкурентоспроможності низки галузей і виробництв, превалюванні низькооплачуваних робочих місць [1].

Саме для матеріального забезпечення громадян, які працюють, і членів їх сімей призначене соціальне страхування. Система захисту від безробіття по-

винна захищати найманих працівників, звести до мінімуму його економічні й соціальні наслідки.

Соціальне страхування не лише захищає працюючих, а й служить механізмом суспільних інвестицій, доходи від яких повертаються у вигляді покращання якості життя населення, стабільності суспільства, формування спонукальних мотивів до праці, освіти й підвищення кваліфікації. Воно стало важливим засобом досягнення соціальної злагоди в суспільстві, запобігання й зниженню рівня бідності. Право працюючих на це страхування набуло значення одного з найважливіших прав людини і громадянина [2, 78].

Правові засади здійснення соціального страхування визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [3]. Цей Закон розроблений відповідно до Конституції України та Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Він визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Стаття 1 Закону зазначає, що загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття являє собою систему прав, обов'язків і гарантій, що передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Видами забезпечення за Законом є:

- допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності;
- допомога по частковому безробіттю;
- матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного;
- допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

У ст. 4 Закону зазначається, що страхуванню на випадок безробіття підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), цивільно-правового договору, включаючи тих, які проходять альтернативну (невійськову) службу, а також тих, які працюють неповний робочий день або неповний робочий тиждень, та на інших підставах, передбачених законодавством про працю, військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби), особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та фізичні особи — підприємці.

Цим особам видається свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним для всіх видів соціального страхування. Порядок видачі та зразок свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Для захисту громадян утворюється відповідний Фонд соціального страхування на випадок безробіття, кошти якого формуються за рахунок обов'язкових страхових внесків роботодавців, працівників і дотацій Державного бюджету [6, 350]. Фонд виконує функції з управління страхуванням на випадок без-

робіття, справляння збору та акумуляції страхових внесків, здійснення контролю за використанням мобілізованих коштів, надання соціальних послуг тощо.

Цей Фонд є позабюджетним цільовим централізованим страховим фондом, некомерційною самоврядною організацією, що діє на основі зазначеного закону та статуту. Діяльність Фонду регулюється Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законом України «Про зайнятість населення», цим Законом, іншими законами у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування та статутом Фонду, який затверджується правлінням Фонду. Нагляд за діяльністю Фонду здійснює наглядова рада.

Джерелами формування коштів Фонду є страхові внески страхувальників (роботодавців, застрахованих осіб); асигнування з державного бюджету; суми фінансових санкцій за порушення соціального законодавства; прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів Фонду, благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб тощо.

Роботодавці, діяльність яких фінансується за рахунок державного та/або місцевих бюджетів, сплачують страхові внески з коштів, передбачених на ці цілі.

Застраховані особи, визнані у встановленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески, і мають право на допомогу по безробіттю залежно від страхового стажу. Право на таку допомогу зберігається при настанні перерви і страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після її закінчення зареєструвалась в установленому порядку в державній службі зайнятості як безробітна. Поважними причинами є: (а) навчання у професійно-технічних і вищих навчальних закладах, у клінічній ординатурі, аспірантурі, докторантурі з денною формою навчання; (б) строкова військова служба; (в) здійснення догляду непрацюючою працездатною особою за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 18 років, а також за пенсіонером, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду; (г) інші поважні причини, передбачені законодавством України [3].

Розмір допомоги по безробіттю застрахованим особам визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу), визначеної відповідно до порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого Кабінетом Міністрів України, залежно від страхового стажу.

Встановлено такі розміри допомоги по безробіттю залежно від страхового стажу: до 2 років — 50 %; від 2 до 6 років — 55 %; від 6 до 10 років — 60 %; понад 10 років — 70 %.

Допомога по безробіттю виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру: перші 90 календарних днів — 100 %; протягом наступних 90 календарних днів — 80 %; у подальшому — 70 %.

Втім, не зважаючи на чинне законодавство, ситуація щодо функціонування соціального страхування на випадок безробіття є проблемною. Це пов'язано з великою кількістю безробітних в нашій країні.

За останніми даними Державного комітету статистики України кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, на 1 лютого 2011 р. становила 610,3 тис. осіб. За допомогою в працевлаштуванні до цієї установи впродовж січня 2011 р. звернулося 121,8 тис. незайнятих громадян проти 160,4 тис. у грудні (у січні 2010 р. — 89,2 тис.) [7].

Кількість зареєстрованих безробітних на 1 лютого 2011 р. становила 585,6 тис. осіб, або третину всіх безробітних працездатного віку, визначених за методологією МОП. Допомогу по безробіттю отримували 76,5 % осіб, які мали статус безробітного. Кожний другий безробітний раніше займав місце робітника, кожний третій — посаду службовця, а решта безробітних не мали професійної підготовки.

Рівень зареєстрованого безробіття в цілому по країні за січень 2011 р. зріс на 0,1 відсоткового пункту і на 1 лютого 2011 р. становив 2,1 % населення працездатного віку.

Зростання обсягів зареєстрованого безробіття у січні 2011 р. зафіксовано в усіх регіонах.

Невідповідність попиту на робочу силу її пропозиції у професійно-кваліфікаційному та територіальному розрізі зумовлює значну міжрегіональну диференціацію зареєстрованого безробіття.

У той час, кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених підприємствами, установами й організаціями до служби зайнятості, у січні 2011 р. збільшилася на 4,6 тис., або на 7,2 %, і на кінець місяця становила 68,5 тис. (у січні 2010 р. — 65,4 тис.). Із зазначеної кількості вільних робочих місць (вакантних посад) 46,4 % передбачалося для робітників, 38,8 % — для службовців, решта — для осіб, які не мають професії.

Із Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття у січні 2011 р. на допомогу по безробіттю було витрачено 332,2 млн грн. Середньооблікова кількість безробітних, які її отримували впродовж зазначеного місяця, становила 408,1 тис. осіб. Розмір допомоги по безробіттю в середньому на одного безробітного становив 814 грн, що на 13,5 % менше законодавчо визначеного розміру мінімальної заробітної плати (941 грн).

Водночас за підрахунками Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, зроблених на базі методології Міжнародної організації праці, реальний рівень безробіття на кінець 2010 р. становив 8,1–8,3 %. Директор державної служби зайнятості Володимир Галицький частково визнав недосконалість офіційної статистики, заявивши, що в його службі реєструється лише близько половини тих, хто не має роботи.

Таким чином, він не виключив, що насправді безробітними в Україні на сьогодні можуть бути понад мільйон осіб [8].

За цими ж даними, зростання кількості безробітних співпало із ухваленням нового Податкового кодексу, однією із нововведень якого стало обмеження прав дрібних підприємців, зокрема, і щодо сплати єдиного податку, а також винайму робочої сили. До ухвалення кодексу низка аналітиків попереджали, що саме малий бізнес зазвичай є більш мобільним зі створення нових робочих

місць і що обмеження бізнесових можливостей дрібних підприємців може призвести до збільшення кількості безробітних [9].

На сьогодні найбільш гострою у соціально-економічній сфері проблемою є формування цивілізованого ринку праці, заснованого на плюралізмі форм власності, свободі підприємницької діяльності, трудової активності й свободі праці. Основні проблеми ринку праці у нашій державі пов'язані зі зростанням тривалості періоду безробіття, збільшенням кількості громадян, які шукають роботи, а також існуванням труднощів щодо працевлаштування соціально незахищених верств населення, які не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, а тому потребують захисту з боку держави.

Створення в Україні цивілізованого ринку праці, який би дозволяв громадянину оперативно знайти необхідну роботу з умовами праці, що відповідають вимогам безпеки й гігієни, з гідною заробітною платою, а роботодавцю — працівників необхідної кваліфікації, можливе тільки за наявності ефективної системи працевлаштування [10]. Інакше навіть система соціального страхування не зможе вирішити цю гостру проблему.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що наслідки світової фінансової кризи негативно вплинули на стан економіки України, збільшили пропозицію вільної робочої сили на ринку праці. Система соціального страхування на випадок безробіття виявилася неспроможною адекватно реагувати на зростання навантаження, пов'язаного зі збільшенням числа безробітних, які потребують соціального захисту [2, 82]. Тому основні напрями вирішення проблем безробіття мають включати цілу низку заходів, зокрема: приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм і принципів, запровадження механізмів захисту внутрішнього ринку праці, реалізацію Державної та регіональних програм зайнятості, сприяння стабільній діяльності стратегічно важливих підприємств, забезпечення збереження ефективно функціонуючих робочих місць та створення нових, створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та підприємницької діяльності безробітних, легалізацію тіньової зайнятості тощо [10].

Також слід посилити увагу щодо оновлення та підвищення технічного рівня робочих місць, зокрема, для того, щоб кожне з них забезпечувало зайнятому прожитковий мінімум і подальше зростання заробітної плати (з урахуванням інфляції). Це дозволить привести заробітну плату у відповідність з продуктивністю праці, ліквідувати фіктивні робочі місця, зменшити приховане безробіття.

Таким чином система загальнообов'язкового державного соціального страхування не спроможна на даному післякризовому етапі розвитку нашої країни звести до мінімуму економічні та соціальні наслідки безробіття. Тому перш за все слід звернути увагу на причини такого високого рівня безробіття і послідовно їх вирішувати.

Література

1. Вплив бідності на подальший розвиток української держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nform.org.ua/article/a-62.html/>

2. Сільченко С. О. Соціальне страхування: реалії та перспективи правового регулювання // Проблеми законності. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. — Вип. 102. — С. 78–86.
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 2 берез. 2000 р. № 1533-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
6. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / за заг. ред. С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка. — Х. : ФІНН, 2009. — 434 с.
7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
8. Рівень безробіття в Україні нижчий, ніж у Європі? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2010/03/25/230863/>
9. Безробіття в Україні сягнуло майже 600 тисяч [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2011/02/110219_ukraine_jobless_az.shtml
10. Бабчук К. Л. Проблема безробіття в Україні: шляхи та перспективи її вирішення [Електронний ресурс] / К. Л. Бабчук. — Режим доступу : <http://intkonf.org>.

Анотація

Москаленко О. В. До питання про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. — Стаття.

У статті розглядається питання про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Перераховуються особи, які підлягають даному виду страхування. Наводиться статистика по безробіттю.

Ключові слова: безробіття, страхування, застраховані особи, роботодавець, робоче місце.

Аннотация

Москаленко О. В. К вопросу об общеобязательном государственном социальном страховании на случай безработицы. — Статья.

В статье рассматриваются вопросы об общеобязательном государственном социальном страховании на случай безработицы. Перечисляются лица, подлежащие данному виду страхования. Приводится статистика по безработице.

Ключевые слова: безработица, страхование, застрахованные лица, работодатель, рабочее место.

Summary

Moskalenko O. V. To the question about obligatory state social security in case of unemployment. — Article.

In the article questions are examined about obligatory state social security in case of unemployment. Persons, subject this type of insurance, are transferred. Statistics are pointed on unemployment.

Keywords: unemployment, insurance, insured persons, employer, workplace.